

Пуковник у пензији **ЖАРКО ВЕРИЋ**

УТИЦАЈ ГЕОГРАФСКИХ ЕЛЕМЕНАТА НА ОРГАНИЗАЦИЈУ АРМИЈЕ И ПРИПРЕМНЕ СТРАТЕГИСКЕ РАДЊЕ

У сплету многобројних чинилаца од којих зависи врло сложена природа рата, земљиште је један од оних материјалних фактора чији је утицај сталан како у свима фазама припрема за рат, тако и у току његовог вођења. Оно је елеменат ратне вештине и нераздвојни је пратилац сваке ратне ситуације као извор свих средстава потребних за вођење рата и као општа платформа за реализовање сваке војне акције. Према томе, познавање земљишта у механизму ратовања битан је предуслов за постизање успеха.

У савременом ратовању значај земљишта нарочито је порастао због велике покретљивости јединица, с једне, и знатно проширеног поља дејства које је данашња техника пружила модерним армијама у транспортним средствима и свим врстама оружја и опреме, с друге стране. Та два својства омогућила су савременим армијама да релативно брзо превале огромне просторе, савладају готово све природне препреке и изразе велику физичку снагу. Услед тога су ратна дејства проширила своју сферу акције не само на трећу димензију већ и на пространа подручја, па и на оне површине земљишта које су донедавна за њих биле недоступне. Под овим новим околностима, земљиште (и као бојиште и као извор потреба за вођење ратова) захтева знатно шире оквири свога посматрања него досада.

У тоталном рату, који апсорбује целокупну енергију зараћених земаља са читавим њиховим територијама, живим и материјалним средствима, неопходно је детаљно познавање земљишних просторија не само у топографском већ и у ширем географском смислу. Зато је општа географија, као природна наука, која проучава површину земље са свима њеним карактеристичним појавама и разноврсним људским постигнућима на свим пољима њихове делатности, добила проширену улогу и повећану важност у оквиру војне науке. Стога војна наука данас више но икада — у опсегу своје чисто војне географије — црпи грађу из појединих грана опште географије, проучава је и примењује у ратне сврхе. Војна наука је, с обзиром на данашњу концепцију о рату, сва прожета географијом, било посредно или непосредно. Суштина војне географије састоји се у задатку да истражи какав удео имају географски елементи у формулацији начела ратне вештине и њиховој примени, и да олакша доношење реалних тактичких и опе-

ративно-стратeгиских одлука, које треба да одговарају природи земљишта на коме ће се оне спроводити у дело. Зато је њена главна сврха да помогне ослобађање свих врста војничких радњи од географских стега и ограничења који се у пракси тако често појављују на пољу изградње, живота и дејства армија. Ако се овако, у најширем смислу, схвати војна географија, онда је она одређена научна област у домену војних знања, а као део опште географије помоћна грана науке о рату. Овакво мишљење подудара се и са основним начелом да је жива сила одлучујући фактор у рату и да је, према томе, задатак науке о рату да реши проблеме организације и употребе оружаних снага као главног инструмента рата. Из тога произлази да земљиште није једини, а ни пресудан чинилац при решавању ратних проблема, па према томе и војна географија има подређену, мада врло важну улогу. Зато и метод, садржај и обим њеног изучавања треба ускладити са потребама стратегије, оператике и тактике.

Уобичајена подела војне географије на општу и примењену има своје оправдање у потреби да се претходно утврде елементарни појмови о утицају појединих географских елемената на војну проблематику уопште, па да се тек на основу њих приступи самосталној војно-географској студији одређених земљишних просторија. Стога општи део обухвата основе војне географије у којима се проучава како се разноврсна својства карактеристичних типова унутар сваког географског елемента (орографије, хидрографије, флоре, насељености, комуникација, климе, итд.) понаособ одражавају на тактичке радње и дејства. Примењени део се бави анализи земљишних просторија ради утврђивања њихове подесности за бојиште, војиште и ратиште, што претставља коначну критичку и практичну процену. У том оквиру војна географија добија карактер вештине и зато захтева више сопственог расуђивања, због чега и одговарајуће процене зависе од индивидуалних способности. Ово све више долази до изражаја уколико се студије односе на веће просторије, на пример, код ратишта где простране површине и могућа велика разноликост у земљишту имају огроман утицај на организацију и употребу оружаних снага.

Ратиште, као појам највеће могуће просторије на којој се одигравају оружани сукоби двеју или више држава, по моме мишљењу, није чисто географска ознака. Једновременост дејстава модерних сувоземних, ваздушних и поморских снага, којом се остварује максимална концентрација борбених средстава по времену и простору, омогућава обједињену акцију целокупних зараћених снага на читавој површини ратишта. На тај начин ратиште добија изглед проширеног бојишта, на коме се може остварити јединство командовања и спровести доста тесно садејство свих расположивих средстава у духу једне опште идеје. Овакве операције могу да испуне оквире и највећих стратeгиских концепција. Интегрални рат свео је схватање о ратишту у географско-економску целину и заокружио у политичко-економске границе тако да се оно поклапа са целокупном државном територијом. Стога потпуно освајање непријатељског ратишта значи практично постигнуће свих стратeгиско-географских циљева и победу. Тиме се једна

етапа рата завршава окупацијом, која понекад може значити и свршетак рата.

Ако се државе посматрају као динамички организми (са њиховим територијама као саставним деловима општег ратишта ма у каквим комбинацијама војно-политичких групација), онда оне треба да буду предмет свестраног војно-географског испитивања. Прво, као политичко-географске јединке у односу на специфичне услове дотичне државе за спровођење ратних припрема, а друго, као земљишне просторије с погледом на подесност за вођење операција, без обзира чије би војне снаге могле бити на њој ангажоване. Резултати тих студија пружају део грађе која, са гледишта искључиво географских околности, служи као подлога за разраду ратних и операцијских планова.

Овај ће се чланак ограничити на излагање само једног од начина проучавања ратишта у вези са оним географским елементима који имају утицаја на организацију, мобилизацију, концентрацију и стратeгиски развој армије, од чијег правилног извршења претежно зависи ток операција, па и сам исход рата.

*

У духу поставке да у рату, начелно, победу односи квалитативна и квантитативна надмоћ живих и материјалних средстава (подразумевајући ту и духовну супериорност највишег вођства), задатак војне географије био би да у првом реду испита како географске прилике утичу на стварање и одржавање оружаних снага као примарног елемента рата. Географски утицај се одражава на ратни потенцијал (у коме се огледа општа војничка моћ неке земље), карактер рата и ратну доктрину, што све заједно опредељује начин изградње и састав њених оружаних снага.

Ратни потенцијал сачињавају резерве људства, ратна материјална средства и степен у коме су оба ова елемента припремљена за ратну употребу. Подлогу за ово претставља привредни потенцијал, пошто осим ратне обухвата и сву осталу индустрију, исхрану, изворе сировина, итд. Земље богате људством, изворима стратeгиских сировина, са снажном ратном индустријом, имају услова да даду максималан ефекат у рату. Ово поготово онда кад су ове аутаркне економске целине, тј. способне да из властитих извора обезбеде све материјалне потребе за вођење рата.

Карактер рата, поред политичког циља, диктирају и географске прилике због чега се ратна доктрина, а према њој и састав и наоружање армија, прилагођава условима ратишта. Док ратни потенцијал претставља темељ за сва ратна предвиђања из области материјалне природе и указује на то колике и какве би оружане снаге нека земља могла да постави, дотле је карактер рата меродаван за одлуку какав тип армије она стварно треба да изгради.

На ратни потенцијал и карактер рата утичу: географски положај, величина ратишта и општи створ земљишта.

Према свом географском положају поједине земље могу имати изразито приморско, континентално или мешовито обележје, што даје основни правац њиховом културно-економском развоју, месту у међународном саобраћају и вањској политици. Од географског положаја зависи и стратемиски значај дотичне земље као ратишта, могућност копненог или поморског рата и међусобна сразмера у изградњи видова оружане силе. Величина територије и број становништва државе могу да послуже као начелно мерило за одређивање јачине ратног потенцијала и величине армије, а донекле и њеног типа, пошто димензије ратишта имају извесног утицаја на врсту рата и начин његовог извођења.

Ратишта великог пространства дозвољавају широку слободу маневровања, стратегију смелих потеза са замашним циљевима у офанзиви и дубоким повлачењем у дефанзиву (ради изнуравања непријатеља). Она су стога подесна за вођење покретног рата, па захтевају армије велике маневарске способности (претежно са мотомеханизованим јединицама и бројном авијацијом). Због знатног утрошка снага на широким фронтovima, као и на осигурању дугачких комуникација и контролу освојених области, велика ратишта траже и бројно јаке армије.

Мала ратишта олакшавају економију и концентрацију снага услед мањег простора за извођење операција и могућности за дејство по унутрашњим оперативским правцима, што све иде у прилог дефанзивном рату. Пошто је губитак простора код малих ратишта много осетљивији, то би њима више одговарао територијални начин ратовања, а ако су она, поред тога, изложенија и нападима из ваздуха, неопходно је да располажу јачом ваздушном одбраном. Мале државе против већих биће, начелно, упућене на дефанзивни рат, при чему се не искључује ни могућност да оне воде и офанзивне операције са ограниченим циљем ради заузимања извесних земљишних просторија, а у сврху своје јаче безбедности и појачавања отпора. У сваком случају, величину оружаних снага треба саобразити пространству ратишта како би се избегло њихово нагомилавање, а и евентуалне празнине које би могле настати у њиховом груписању. Искуство је показало да се код земаља са релативно развијеном техником од укупног броја становништва максимално може мобилисати 12—15%, и то без неке веће штете по народну привреду.

Општи створ земљишта свестрано утиче на изградњу армија. Економски развој једне земље, поред осталог, зависи и од њеног геолошког састава, орографско-хидрографског склопа и климе. Врсте и величине природних богатстава појединих земаља (минералног блага, плодности, пошумљености и водене снаге) омогућавају им да се развијају у аграрном, индустријском или комбинованом правцу. С друге стране, ратни потенцијал једне земље зависи од тога који тип и гране привредне делатности преовлађују у њој и какав јој је капацитет производње, каквим стратемиским сировинама располаже и како јој је развијена ратна индустрија. Земљишне прилике утичу и на број и квалитет становништва као носиоца ратног потенцијала и главног

елемента оружаних снага, јер се становништво планинских, равничастих и приморских предела разликује у погледу физичке грађе и начина живота и делатности. На квалитет становништва одражава се друштвено уређење, а и занимање. Сем тога становништво разних крајева исте земље, према својим телесним и душевним способностима и карактерним цртама, показује различите наклоности за поједине видове оружаних снага, родове војске и специјалне војничке формације и службе. Брзо прилагођавање народних маса новим техничким проналасцима, па према томе и стварање војничког кадра за модерне армије, биће олакшано у земљама са развијеном индустријом, где већ постоји квалификовано радништво. У земљама у којима се посебна пажња обраћа на просвету и здравствено стање широких слојева народа постоје најбољи услови за добијање војничког елемента високе стручне и моралне вредности и за изграђивање хомогених армија.

Прилагођавање операција физиономији ратишта добива нарочито место и има најтешњу везу са органском поделом, врстом и међусобним односом родова војске, њиховим унутарњим формацијским саставом, наоружањем, опремом и општом организацијом командовања.

Физиономија ратишта огледа се претежно у рељефу земљишта које обликује орографско-хидрографски склоп, а затим у покривености земљишта, типовима насеља и климатским приликама. Како из тактичких резултирају углавном и оперативно-стратемски успеси, то тежиште утицаја земљишта лежи у оквиру тактике, тј. у условима које оно нуди за кретање, прегледност и дејство ватре. За оперативно-стратемске потребе више долази у обзир комуникативност, насељеност и богатство предела, јер они олакшавају транспортовање трупа и материјала, општег снабдевања са терена и смештај већих састава. С обзиром да у савременим ваздушно-земаљским биткама доминирају покрет и ватра (најбоље обједињени у авионима и тенковима), произлази да су тактичка и стратемска покретљивост пресудне компоненте оружаног успеха, а поготову за мотомеханизоване саставе.

Подесност неког ратишта за операције зависи у првом реду од проходности ван путева и од развоја комуникативне мреже. Ово је уједно и основно мерило за организацијска питања свих армија. Између два екстремна типа земљишта (равничастог и високопланинског) постоји низ нијанси са врло изразитим и неједнаким одликама, које нарочито утичу на покретљивост трупа и остале облике њихових дејстава.

Равничасто-брежуљкасто маневарско земљиште обично се одликује једноличном рељефа са пространим низијама и равницама и благим земљишним облицима, а тиме и релативно најбољом проhodношћу и комуникативношћу, тако да дозвољава довољну тактичку и стратемску покретљивост и велику слободу маневровања. Наиме, на њему је, начелно могућа употреба свих родова војске и максимално коришћење свих врста савременог наоружања и борбених средстава, а посебно мотомеханизованих (тенкови и возила највеће тонаже и артиљерија највећих калибара). Оно такође пружа ваздухопловству најшире поље и највеће могућности како за дејство тако и за устро-

јавање аеродрома. Најзад, оно омогућава доста лако прикупљање великих маса трупа и њихово уредно снабдевање. Другим речима, на оваквом земљишту може доћи до најјачег изражаја употреба најразноврсније технике и концентрација огромних маса, па према томе и судари великих размера у форми правих битака материјала. Зато ратштима таквог типа у потпуности одговара примена покретног рата брзих и отсудних решења у којима могу учествовати модерне мото-механизоване армије и авијација, као и сувоземне армије мање-више једнообразног типа и великих формацијских састава.

С друге стране, планинско земљиште ствара највеће потешкоће операцијама због многоврсног рељефа, тешко савладљивих земљишних препрека и знатних атмосферских сметњи. Ово се све више манифестује уколико су апсолутне висине и релативне висинске разлике веће, тако да и организација армија наилази на велике тешкоће и проблеме.

Планине испољавају утицај на дејство трупа својом хоризонталном разгранатошћу (ланчане и скупне), различитим карактером форми и грађе (обичне, алписке и крашне) и висином (ниске, средње и високе). Та велика разноврсност је главни разлог да борбена тактика у планинама знатно отступа од оне на обичном земљишту. Између планина различитих висина постоји оштар контраст у створу тла, покривености, конфигурацији и локалним климатским приликама, што све ствара унутар сваке од тих врста планина различите висинске појасеве са свим њиховим посебним карактеристикама. То даље изазива разлику и у саставу и наоружању трупа које ће бити употребљене на појединим врстама планина тако да ни на самом планинском земљишту јединице не могу бити потпуно једнообразне.

Битна заједничка црта сваког планинског земљишта је ограничена проходност ван путева и слаба комуникативност, што има за последицу умањену тактичку и стратемску покретљивост. Општа испресецаност земљишта отежава садејство трупа и одржавање везе, што изазива јаче цепање снага и свођење операција на просторно одвојене групе. Слобода маневра је скучена, темпо наступања успорен, а трајање операција дуже. Отуда се јавља као општа потреба да органски састави јединица буду мањи али еластични и способни за самосталне акције.

Планински масиви, чворови, врхови и гребени претстављају најјаче природне земљишне препреке при наступању, али једновремено и најчвршће ослонце за одбрану. Њиховом комбинацијом могу се организовати јаки отпорни центри и положаји за одбрану и створити затворене зоне отпора. Планинско земљиште је тактички врло јако, пошто се свака планина може бранити од подножја до главног гребена на низу узастопних висинских линија и тачака, где је напредовање скопчано са великим физичким напорима. Ово све иде у прилог дефанзивних акција, при којима се слабијим снагама успешно могу бранити широки фронтови.

Већа проширења, као котлине, пространа поља, долине и висоравни, нуде најбоље базе за снабдевање, аеродроме и концентрациске

просторије, те ће се неминовно на њима углавном и изводити операције. Пошто је приступ ка њима отежан планинским ланцима, то ће у овим операцијама превоји, седла и теснаци имати пресудан значај. Они претстављају критичне објекте од чијег заузимања зависе слобода маневра и владање комуникацијама, па ће зато они бити главна жаришта борбе и са поменути проширењима налазиће се на тежштима операција. Чињеница да планине ограничавају ангажовање већих састава и отежавају рад свих родова војске (а нарочито мото-механизованих трупа, које овде губе своја маневарска својства) — разлог је што главни терет борбе пада на пешадију. *У томе и лежи кључни проблем како да се искористићем модерне технике ојача снага пешадије и повећа уопште покретљивост трупа.*

Код ниских планина најмање се осећа утицај планинског земљишта, зато је на њима могућа употреба и армија нормалног типа слично као и на маневарском земљишту. При томе се јавља потреба да формациски састав тих трупа буде мањи, али са више артиљерије кривљих путања.

Средње планине захтевају трупе брдског типа, формиране у лаке пешадиске дивизије са што више лако преносног оружја (ручно да буде претежно аутоматско, а пратећа оруђа поглавито минобацачи — чак и највећих калибара). Од артиљерије потребна су првенствено брдска оруђа, а за осталу артиљерију (нарочито тешку, која је неопходна и у планинама) требало би обезбедити одговарајућа техничка средства (особито тракторе) за извлачење на велике висине, врло често и колонским путевима. Оклопне јединице могу се, начелно, користити као тенковске групе (непотпуног састава) и покретни одреди за дејство дуж комуникација, али у ограниченом обиму и простору. Ангажовање већих састава ових јединица могуће је само на већ раније поменути проширењима, и то под условом да постоје добре комуникације. Инжињерија увелико утиче на повећавање покретљивости свих трупа оправкама путева и радовима на запречавању. Ретка путна мрежа, њен релативно лош квалитет и велика осетљивост, због многобројних вештачких објеката и серпентина, захтевају знатну децентрализацију инжињерских трупа. Минерске јединице могу веома корисно послужити свим родовима за утврђивање положаја на каменитом тлу.

За дејства у високим планинама, у којима је покретљивост отежана до највећег степена, неопходна је специјална организација и опрема трупа и посебан начин борбе. Наиме, необично тешка проhodност (због врлетности, стеновитости и стрменитости терена), а усто и ограничена пролазност стазама — које се појављују као готово једине комуникације — дозвољавају употребу само мањих, специјално опремљених и извезбаних јединица. А пошто се тактички успеси огледају у заузимању и одбрани појединих важних тачака (превоја, пролаза), то се и саме борбе неизбежно расплињавају у низ ситних акција. Због тога је нужно да и најмање јединице (почев од вода) буду наоружане и опремљене за самостална дејства. Да би се тактички успеси у високим планинама могли проширити у оперативне

или стратемиске, планинске трупе треба формирати у веће саставе — бригаде, дивизије, па и корпусе. У сваком случају, овде се могу корисно употребити не само ваздушнодесантне, него и смучарске јединице (подразумевајући ту и смучарске падобранце), које при дејствима по снегу могу претстављати главне носиоце офанзивних акција. Природно је да наоружање и опрема планинских трупа треба да буду што лакши, покретљивији и подешенији за ношење.

Готово целокупно снабдевање на планинском земљишту зависи од дотура из дубље позадине, тако да се тај проблем због слабе комуникативности још више усложњава. Зато су овде неопходна лака превозна средства, затим двоколице, товарна стока и носачи, а од сталних саобраћајних средстава жичане железнице. За попуну трупа муницијом, храном, оружјем, осталом опремом и за евакуацију рањеника у високим планинама долазе на прво место хеликоптери. За снабдевање пијаћом водом у безводним пределима (нарочито на красу) требало би предвидети посебну организацију покретних водоснабдевачких и хидротехничких јединица за бушење бунара, израду и одржавање цистерни.

Хидрографски створ утиче на састав и опрему трупа тако да су за савлађивање великих низиских река (и као препрека и као брањених положаја) данас потребне не само понтониске јединице са мостовним материјалом тешке категорије, свим врстама понтона и довољним бројем гумених чамаца, него и ваздушнодесантне трупе и речна флотила (ако су реке пловне), па и амфибиски тенкови. Међутим, за планинске реке са стрмим обалама и дубоко усеченим коритима потребне су углавном пионирске јединице ради подизања и оправке мостова, као и потребних прилаза.

За велике шумске рејоне у првом реду долазе у обзир трупе лаког састава — лаке пешадиске дивизије са сличном организацијом и опремом као и у планинама и са јачим инжињерским јединицама оспособљеним за рашчишћавање терена и израду засека.

*

Успешно извођење мобилизације, концентрације и стратемиског развоја, као припремних стратемиских радњи за постизање готовости за операције, у првом реду зависи од брзине њиховог извршења. А та брзина, свакако, зависи од стратемиске покретљивости јединица, односно од општег развоја и квалитета комуникација и саобраћајних средстава на ратишту, као и од орографско-хидрографског склопа земљишта, густине насељености и распореда насељених места. При томе велику улогу имају железничке комуникације (као главно стратемиско транспортно средство), затим моћне аутостраде и сви друмови подесни за аутомобилски саобраћај тежим возилима, као и пловне реке.

Природно је да се значај комуникација цени по њиховом капацитету и економско-стратемиској важности. С друге стране, на капацитет вештачких комуникација утичу повољност њихове трасе

и квалитет доњег построја, који зависи од облика земљишта, врсте тла и начина изградње. Транспортна могућност пловних река, канала и језера зависи од њихове ширине, количине воде, створа обала, промена у водостају и квалитета пристаништа. Моћ неке железничке пруге одређују врсте и број колосека, брзина војње на завојима и успонима, станична растојања и остали технички уређаји (нарочито водоцрпи и рампе за утовар). Код путева је најзначајнија ширина колотрага, затим нагиб, а нарочито носивост мостова. Осетљивост комуникација (путних и железничких) зависи у највећој мери од броја и врсте вештачких објеката (тунела, вијадуката, мостова, пропуста, усека, насипа, итд.), чија рушења или кварови могу укочити саобраћај и за дуже време. А како се то може рђаво одразити на брзину кретања, није потребно истицати.

За извршење мобилизације користе се све врсте комуникација на читавом ратишту, како железнице и аутостраде (за мобилизацијска превозења), тако и сви остали путеви (за прикупљање обвезника и стоке на мобилизацијска зборишта). Ако се има у виду да скраћење трајања мобилизације данас има огроман значај, онда ће бити јасно зашто се тежи да се изгради густа мрежа комуникација. С друге стране, природно је што је брзина мобилизације већа уколико је насељеност гушћа и земљиште пролазније и без природних препрека. Другим речима, прикупљање људства и борбених средстава је веома погодно у великим градовима, прикупљеним селима и индустријским центрима, али су таква мобилизацијска места јаче изложена нападима из ваздуха, тако да захтевају и јачу организацију ПАО.

При извршењу концентрације и стратeгиског развоја¹⁾ одлучујућу важност имају стратeгиске комуникације које као главне осе саобраћаја повезују веће привредне центре, као и оне на које се стиче велики број других, помоћних комуникација. Од посебног је значаја систем мреже и број комуникација које из дубље унутрашњости изводе на периферију ратишта. Радијални систем комуникациске мреже, са стратeгиског гледишта, има недостатак у томе што се све комуникације стичу и пролазе кроз једну тачку, тако да би губитак или рушење таквог саобраћајног чвора неминовно изазвали прекид континуитета саобраћаја или би га знатно пореметили. Али, ако су радијалне комуникације повезане већим бројем попречних, онда је такав систем, због децентрализације раскрсница, мање осетљив.

Док је мобилизација, као чисто техничка радња, углавном независна од конкретне ратне ситуације, дотле се концентрација и стра-

¹⁾ Под концентрацијом се подразумева довођење мобилисаних јединица из њихових мобилизацијских места на уже просторије позади граничног фронта са којих ће отпочети операције. А под стратeгиским развојем подразумева се размештај стратeгиских јединица на граничном фронту, с обзиром на претстојеће операције, односно то је завршна радња ратног плана и почетна радња оперативског плана. Но, с обзиром да се концентрација углавном бави организационо-техничким питањима довођења јединица на центрациске просторије, а стратeгиски развој груписањем, формирањем и размештајем јединица на овим просторијама, то данас постоји и гледиште да се осим мобилизације може говорити још само о стратeгиском развоју као припремној стратeгиској радњи.

тегиски развој пројектују у тесној вези са основном идејом ратног плана за један тачно предвиђени ратни случај. Због тога се при избору просторија за почетно груписање и развој снага, мора водити рачуна и о појединим географско-стратезиским објектима који могу имати велики значај у почетним операцијама. Било да је циљ операција уништење непријатељске снаге или заузимање неке земљишне просторије, у оба ће случаја играти значајну улогу она места која претстављају језгро материјалне снаге и кључне саобраћајне тачке. Такви објекти утичу на избор циља чак и у случају да је непријатељска снага основни циљ пошто ће она, углавном, бити груписана око таквих објеката. Ово тим пре што географско-стратезиски објекти претстављају главне изворе ратног потенцијала једне земље (налазишта стратезиских сировина, индустријски центри и средишта производње), важни саобраћајни објекти (комуникациска чворишта, велики мостови, теснаци и превоји на главним саобраћајним осама, аеродроми), политички центри, јаке природне тачке, уже просторије погодне за ослонац операцијама, итд.

Да би се велике армије, у којима преовлађују мотомеханизоване јединице и бројно ваздухопловство, могле што пре и што ефикасније ангажовати одмах у почетку рата, неопходно је, поред осталог, да се у пограничним областима налазе просторије које су подесне за смештај, снабдевање и кретање тих снага. За ово су најзгодније велике котлине, широке долине и уопште равничасто земљиште, богато аграрним производима, пијаћом водом, добро насељено и са развијеном мрежом свих врста комуникација. Али ако су ове комуникације разгранате и у пограничном појасу и добро повезане са унутрашњошћу ратишта, онда се појављује могућност да се концентрација и стратезиски развој стопе у једну радњу. Ово би био најидеалнији случај, јер би се тиме за најкраће време могло прећи из стратезиског развоја у операције.

РОЗБЕРИ

БИОЛОШКИ РАТ

Њига разматра питање производње и употребе биолошких средстава у евентуалном будућем рату као и заштиту од њих